

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پژوهشکده زبان‌شناسی
گروه فرهنگ و زبانهای باستانی

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته فرهنگ و زبانهای باستانی

آواشناسی و صرف فعل در گویش کیلانی

استاد / استادان راهنما:

دکتر زهره زرشناس

استاد مشاور:

دکتر حسین صافی پیرلوجه

پژوهشگر:

فاطمه علی کاشی

شهریور ماه ۱۳۹۵

تقدیر و سپاس:

سپاس خدای را که سخنوران، در ستودن او بمانند و شمارندگان، شمردن نعمت های او ندانند و کوشندگان، حق او را گزاردن نتوانند. بدون شک جایگاه و منزلت معلم، اجل از آن است که در مقام قدردانی از زحمات بی شائبه ی او، با زبان قاصر و دست ناتوان، چیزی بنگاریم.

اما از آنجایی که تجلیل از معلم، سپاس از انسانی است که هدف و غایت آفرینش را تامین می کند و سلامت امانت هایی را که به دستش سپرده اند، تضمین؛ بر حسب وظیفه و از باب " من لم یشکر المنعم من المخلوقین لم یشکر الله عزّ و جلّ " : از پدر و مادر عزیزم... این دو معلم بزرگوام... که همواره بر کوتاهی و درستی من، قلم عفو کشیده و کریمانه از کنار غفلت هایم گذشته اند و در تمام عرصه های زندگی یار و یآوری بی چشم داشت برای من بوده اند؛

از استاد با کمالات و مهربان؛ سرکار خانم دکتر زهره زرشناس، مدیریت محترم کرسی گروه، که با حسن خلق و فروتنی، از هیچ کمکی در این عرصه بر من دریغ نمودند و زحمت راهنمایی این رساله را بر عهده گرفتند؛

از استاد صبور و شایسته ، جناب آقای دکتر حسین صافی پیرلوجه، که زحمت مشاوره این رساله را در حالی متقبل شدند که بدون مساعدت ایشان، این پروژه به نتیجه مطلوب نمی رسید؛

و از استاد فرزانه و دلسوز؛ سرکار خانم دکتر آتوسا رستم بیک تفرشی که زحمت داوری این رساله را متقبل شدند؛ کمال تشکر و قدردانی را دارم
باشد که این خردترین، بخشی از زحمات آنان را سپاس گوید.

تقدیم به پدر بزرگوار و مادر مهربانم

آن دو فرشته ای که از خواسته هایشان گذشتند، سختی ها را به
جان خریدند و خود را سپر بلای مشکلات و ناملایمات کردند تا من
به جایگاهی که اکنون در آن ایستاده ام برسم.

و تقدیم به تنها برادرم

کسی که منبع روحیه و بزرگترین انگیزه زندگی من است. و بهتر و
بیش تر از هرکس من را درک می کند.

از صمیم قلب دوستتان دارم.

چکیده

بررسی یک گویش از مسایل مهم در مطالعه و حفظ فرهنگ و سنت های هر تمدنی است. همچنین با توجه به این مساله که بسیاری از گویش ها در حال نابودی هستند: تلاش برای جمع آوری یک گویش، هرچند که با توجه به دشواری ها و تحولات گویش تا به امروز بسیار دشوار می نماید، می تواند گامی در جهت ثبت و حفظ فرهنگ و هویت هر قومی باشد. در این پایان نامه سعی شده است به بخش کوچکی از جمع آوری گویش کیلانی پرداخته شود و پس از یک مقدمه ی کوتاه درباره منطقه کیلان و معرفی آن، مباحث آواشناسی و صرف فعل این گویش بررسی شده اند. این مهم از طریق انجام مصاحبه ها و سپس ثبت و پردازش داده ها محقق شده است. هدف از انجام این پژوهش تلاش به منظور بررسی این دو مبحث در مورد گویش کیلانی بوده است و نتایج مورد نظر با توجه به بررسی های انجام شده تا حد زیادی بدست آمده اند: با این وجود هیچ پژوهشی را نمی توان کاملا بدون اشکال و ایده آل دانست. امید است این پژوهش سبب ایجاد انگیزه بیش تر برای سایر پژوهشگران شود تا آنها نیز در این مسیر قدم بردارند تا فرهنگ و سنت های کشورمان ثبت، بررسی و حفظ شوند.

فهرست

پیشگفتار.....	۱
فصل اول (کلیات طرح تحقیق).....	۲
فصل دوم (روش شناسی پژوهش).....	۷
فصل سوم (پیشینه پژوهش).....	۱۱
فصل چهارم (یافته های پژوهش).....	۲۱
بخش اول (مختصر درباره ی کیلان).....	۲۲
۱. ویژگی های طبیعی.....	۲۳
۲. پیشینه ی تاریخی.....	۲۵
۳. طوایف و محله های شهر.....	۳۰
۴. ویژگی های اقتصادی.....	۳۰
۵. آیین ها و باورهای دینی.....	۳۱
۶. گویش مردم کیلان.....	۳۱
بخش دوم (آواشناسی).....	۳۳
۱. مشخصات آوایی همخوان ها.....	۳۴
۲. مشخصات آوایی واکه ها.....	۳۷
۳. فرآیند های آوایی.....	۳۹
۱.۳. ابدال.....	۴۰
۲.۳. حذف.....	۴۱
۳.۳. اضافه.....	۴۱
۴.۳. قلب.....	۴۲
۴. واژه های قدیم و نزدیک به زبان پهلوی.....	۴۳

۴۵	بخش سوم (صرف افعال).....
۴۶	۱. ساختمان مصدر.....
۴۸	۲. ساختمان صفت مفعولی.....
۴۹	۳. ستاک و انواع آن.....
۵۰	۴. ستاک حال و انواع آن.....
۵۱	۵. پیشوند های تصریفی فعل.....
۵۳	۶. شناسه های فعلی.....
۵۶	۷. صرف کامل وجوه فعل لازم.....
۷۰	۸. صرف کامل وجوه فعل متعدی.....
۸۵	۹. فعل سببی.....
۸۶	۱۰. فعل مجهول.....
۸۷	۱۱. انواع فعل مرکب.....
۸۸	فصل پنجم (تفسیر و استنتاج).....
۹۲	پیوست ها.....
۹۳	۱. جداول افعال.....
۱۰۲	۲. ضرب المثل های رایج در کیلان.....
۱۱۰	۳. یک داستان کوتاه.....
۱۲۵	۴. نقشه کیلان.....
۱۲۷	کتابنامه.....
۱۲۹	چکیده انگلیسی.....

فهرست جداول

- جدول ۱-۲ (جدول همخوان ها و مثال های کیلانی) ۳۴
- جدول ۲-۲ (جدول همخوان ها) ۳۶
- جدول ۳-۲ (جدول واکه ها در گویش کیلانی) ۳۷
- جدول ۱-۳ (جدول نمونه های مصادر) ۴۷
- جدول ۲-۳ (جدول ستاک و انواع آن) ۴۹
- جدول ۳-۳ (جدول ستاک حال و انواع آن) ۵۰
- جدول ۴-۳ (جدول نمونه های افعال سببی) ۸۵
- جدول ۵-۳ (جدول نمونه های افعال مجهول) ۸۶

پیشگفتار

بسیاری از گویش های ایران به علت رواج زبان فارسی تهران از طریق رادیو و تلویزیون، رو به نابودی هستند. گردآوری این گویش ها و پژوهش درباره ی آنها برای پیش گیری از نابودی شان ضرورت دارد و در این پایان نامه نیز سعی شده است دو بحث آواشناسی و صرف در گویش کیلانی مورد بررسی قرار گیرند.

پس از بیان کلیات طرح تحقیق، روش شناسی پژوهش و پیشینه ی پژوهش در فصل های یک، دو و سه، آواشناسی و صرف فعل گویش کیلانی در بخش های فصل چهارم بررسی شده اند: و فصل پنجم نیز شامل تفسیر و استنتاج حاصل از بررسی داده های فصل های پیشین می باشد.

در پایان، در بخش پیوست ها، جداول تعدادی از فعل های گردآوری شده، ضرب المثل ها، و یک داستان به گویش کیلانی همراه با آوانویسی و برگردان فارسی آن آورده شده اند.

فصل اول

کلیات طرح تحقیق

مساله پژوهش

به منظور جمع آوری اطلاعات مورد نیاز و به دلیل در دست نبودن منابع مکتوب یا مورد اطمینان، فقط از طریق کار میدانی یعنی مصاحبه و پرسش و ضبط و شنیدن گفتار دیگران میتوان عمل کرد که پیاده کردن آن بر کاغذ هم از دشواری هایی برخوردار است. حتی با توجه به این مساله که خودم سالها در این منطقه و میان گویشوران زندگی کرده ام و تقریبا این گویش را متوجه می شوم، در واقع تفهیم و تفاهم به طور کامل انجام نمی شود و خود گویشور نبوده و قادر به استفاده از گویش نیستم.

در این پایان نامه پس از توضیحی مختصر درباره ی منطقه ی کیلان شامل موقعیت جغرافیایی، و مختصر در مورد تاریخ منطقه، به طور مختصر به معرفی گویش پرداخته خواهد شد اما به دلیل گستردگی بحث جمع آوری یک گویش و نگنجیدن مبحثی با این گستردگی در یک پایان نامه، با وجود تلاش برای گردآوری مطالب لازم برای بررسی تقریبا گویش کیلانی، فقط به بحث در مورد آواشناسی و صرف فعل این گویش بسنده خواهیم کرد و پرداختن به نحو، اصطلاحات و واژگان را به وقتی دیگر موکول خواهیم کرد تا در صورت امکان بتوانم این گویش را تا جای ممکن به طور گسترده تر تحلیل کرده و گام کوچکی در حفاظت از زبان و فرهنگ ایران برداشته باشم.

موضوع پژوهش

بررسی آواها و صرف فعل در گویش کیلانی

قلمرو پژوهش

قلمروی مکانی این پژوهش منطقه ی کیلان، قلمروی زمانی آن زمان حال و قلمروی موضوعی،

گویش شناسی می باشند.

اهمیت و ضرورت پژوهش

بسیاری از گویش های ایران به علت رواج زبان فارسی تهران از طریق رادیو و تلویزیون، رو به نابودی هستند. گردآوری این گویش ها و پژوهش درباره ی آنها برای پیش گیری از نابودی شان ضرورت دارد و اینجانب به عنوان کسی که اصالتا اهل شهرستان دماوند هستم و پدرم اهل شهر کیلان، احساس تکلیف می کنم حال که توانایی انجام این مهم را دارم، در حفظ یک گویش کوشا باشم.

اهداف پژوهش

۱. گردآوری داده ها بر پایه ی روش های زبان شناختی

۲. بررسی آواشناسی گویش کیلانی

۳. بررسی صرف فعل در گویش کیلانی

کاربرد های پژوهش

از آنجا که تاکنون پژوهشی درباره ی گویش کیلانی انجام نشده است، این پژوهش از نوآوری و بداعت خاصی برخوردار است. همچنین سبب می شود تا یکی دیگر از گویش های ایران مورد بررسی قرار گیرد.

نوع پژوهش

این پژوهش یک پژوهش بنیادی می باشد.

سوالات پژوهش

۱. محدوده ی جغرافیایی گویش کیلانی کدام است؟
۲. آواشناسی این گویش از چه ویژگی هایی برخوردار است؟
۳. صرف فعل در این گویش به چه صورت است؟

فرضیه های پژوهش

۱. گویش کیلانی مختص منطقه ی کیلان است اما شباهت هایی با گویش شمیرانی و لواسانی نیز دارد.
۲. به نظر می رسد در این گویش آواهایی و به خصوص واکه هایی وجود دارند که صرفا در این گویش بکار می روند.
۳. صرف فعل در این گویش دارای الگوی خاص می باشد که با فارسی معیار تفاوت دارد.

واژه های مهم و کلیدی

آواشناسی: آواشناسی شاخه ای از زبانشناسی است که مطالعه ی اصوات گفتار انسان را تشکیل می دهد (O'Grady, 2005, p. 15) و با خواص فیزیکی آواها ارتباط دارد که عبارتند از: تولید فیزیولوژیکی آن ها، خواص آکوستیک، درک مخاطب و وضعیت نروفیزیولوژیکی.

صرف فعل: صرف علم بررسی ساختار درونی واژه در یک زبان مفروض است (کاتامبا، ۱۹۸۳: ۴ و بایر ۱۹۸۳: ۱۳ و نیز متیوس، ۱۹۹۱: ۳). صرف در واقع شاخه ای از دستور است که ساختار کلمات را مطالعه می کند و به طور کلی به صرف تصریفی و صرف اشتقاقی تقسیم می شود، صرف تصریفی مطالعه تصریف ها ست و صرف اشتقاقی مطالعه ساخت کلمه است (کریستال، ۱۹۹۲: ۳۰۱). در این پایان نامه به صرف تصریفی افعال پرداخته می شود و در مورد فعل ما با صرف آن در وجوه، زمان ها و اشخاص مختلف به معنی و کاربرد مورد نظر خود می رسیم.

گوش: به شاخه ای زبانی گفته می شود که با زبان دیگر خویشاوندی نزدیک دارد ولی به مرور زمان با آن تفاوت های اساسی پیدا کرده، به طوری که کاربرد آن مستلزم یادگیری و آموزش شده باشد. (کلباسی،

ایران، (۱۳۷۶)، مقاله "راهنمای گردآوری گویش های ایرانی"، یادنامه دکتر بهار، نشر آگاه، ص ۶۷۸)

فصل دوم

روش شناسی پژوهش

روش پژوهش

این پژوهش به روش پژوهشی- میدانی با استفاده از اطلاعات میدانی انجام خواهد شد زیرا برای جمع آوری اطلاعات مورد نیاز، باید در محل حضور داشت و با گویشوران مصاحبه انجام داد.

پایان نامه ی حاضر با اتخاذ روش پژوهشی- میدانی به تبیین و توصیف نظام آوایی، فرایندهای واجی و صرف افعال پرداخته است. داده های این گویش از چند طریق جمع آوری شده اند.

۱. ثبت و ضبط گفتار تعدادی از گویشوران از طریق مصاحبه مستقیم

۲. کمک گرفتن از " پرسشنامه ی گردآوری گویش ها" که توسط دکتر ایران کلباسی ارایه شده است. موارد مطرح شده در این پرسشنامه شامل فهرستی از واژگان مختلف، مصادر، حالات صرفی افعال و در نهایت بیان اصطلاحات، داستان یا شعری آزاد می باشد. و همچنین استفاده از فرم گویشی فرهنگستان زبان که شامل فهرست مفصلی از واژه ها، عبارات و ساختارهای زبانی است.

۳. منابع مکتوب موجود درباره ی سایر گویش ها، از جمله کتب نگارش شده در این زمینه.

روش جمع آوری اطلاعات

روش مناسب گردآوری اطلاعات این پژوهش به صورت گفتگو با اطلاع رسان ها، مصاحبه با گویشوران در گروه های سنی و تحصیلی متفاوت، جمع آوری و مقایسه ی اطلاعات بدست آمده و بررسی آنها می باشد.

موارد مطرح شده در " پرسشنامه ی گردآوری گویش ها" برای گویشوران خوانده شد و آنها معادل آن را به گویش بیان کردند. برای بخش پایانی نیز از گویشور خواسته شد داستانی را تعریف کند. سپس تمامی این موارد نوشته و آوانویسی شدند و پس از آوانویسی برگردان به فارسی انجام شد.

روش تجزیه و تحلیل داده ها

پس از آوانویسی مصاحبه های انجام شده با گویشوران، به بررسی و تجزیه و تحلیل اطلاعات جمع آوری شده بر اساس مبانی زبان شناختی پرداخته خواهد شد.

پس از جمع آوری داده ها و تجزیه و تحلیل آنها و ارائه ی توصیفی مستند و جامع، در بخش تفسیر و استنتاج، توضیح و مقایسه ی مختصری نیز با زبان فارسی معیار، فارسی میانه و اوستایی آورده شده است. با توجه به اینکه این پایان نامه در کل به جمع آوری و مستند سازی گویش کیلانی، که تا به حال مورد بررسی قرار نگرفته، پرداخته، مباحث تحلیل زبانشناختی بیش تری صورت نگرفته است.

گوشوران

در این پژوهش تعداد ده نفر گوشور مرد و زن با سنین و سطح سواد و اجتماعی مختلف که از کودکی ساکن محل بوده اند و مسلط به گویش هستند، انتخاب شدند. اما تنها پنج نفر حاضر بودند نامشان ذکر شود همچنین یک نفر حاضر به قرار گرفتن صدای ضبط شده در سی دی مربوط به پایان نامه شد. آقایان احمد رستگار، اسماعیل علی کاشی، احسان کاشانی، قاسم کاشانی و خانم فاطمه قربانی. همچنین به دلیل اینکه خود در خانواده ای هستم که پدرم و اقوام از گوشوران هستند، تا حدی با گویش کیلانی آشنایی داشته و از این مزیت بهره جستیم.

فصل سوم

پیشینه پژوهش

به منظور انجام این پژوهش و تحلیل داده ها از منابع مربوط به مباحث زبانشناسی و گردآوری گویش که در انتهای این بخش ذکر می شوند استفاده شده است. اما در مورد خود گویش کیلانی پیشینه ی پژوهشی نیست و کار علمی و پژوهشی صورت نگرفته است اما در باب جمع آوری گویش های دیگر، نمونه های بسیاری وجود دارند که از آنها کمک گرفته شده است.

منابع مربوط به جمع آوری گویش ها

سامارین، ویلیام، (۱۹۶۷)، راهنمای بررسی گویش ها، ترجمه لطیف عطاری، تهران، مرکز نشر دانشگاهی:

این کتاب راهنمای عملی بسیار سودمندی است برای لهجه شناسان و مردم شناسانی که در پی جمع آوری اطلاعات زبانی از مناطق گوناگون شهری و روستایی هستند. نویسنده کتاب می کوشد تا خواننده را با اصول علمی این نحوه مطالعه زبان آشنا سازد و اطلاعاتی از قبیل چگونگی جمع آوری اطلاعات زبانی، شرح کاربرد اطلاعات به دست آمده، آموزش تجزیه و تحلیل زبانی در محل و نیز چگونگی روبه رو شدن با گویشوران زنده زبان ها که در واقع منبع اطلاعاتی پژوهشگران هستند، در اختیار بگذارد. خصوصیات گویشوران؛ سازماندهی کار پژوهش؛ مراحل استخراج؛ عوامل روانی در مصاحبه؛ مقابله اطلاعات؛ روالهای کار تجزیه و تحلیل در محل عنوان برخی از فصلهای کتاب است.

علمداری، مهدی، گویش دماوندی، تهران، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۱۳۸۴:

در این کتاب، ضمن معرفی اجمالی شهرستان دماوند از لحاظ جغرافیایی، اجتماعی، و اقتصادی، گویش دماوندی با ذکر مختصات آن از نظر آوایی و دستوری بررسی و معرفی شده است. این گویش جزو گروه زبان‌های شمال غربی ایران (زبان آبادی‌های اطراف تهران) دانسته شده است. در پایان نیز واژه‌نامه‌ای از دماوندی به فارسی و بالعکس فراهم آمده است که حاوی جمله‌ها، افسانه‌ها، شعر، ترانه‌ها، فهرست افعال، و واژه‌های دماوندی است.

کلباسی، ایران، (۱۳۷۶)، مقاله "راهنمای گردآوری گویش‌های ایرانی"، یادنامه دکتر بهار، نشر آگاه،
ص ۶۷۷-۶۸۷

در این مقاله پس از توضیح درباره ی تفاوت های زبان، گویش و لهجه، پرسشنامه و روش پژوهشی کامل برای گردآوری یک گویش ارایه شده است.

کارنگ، عبدالعلی، (۱۳۳۵)، لهجه تاتی و هرزنی، تبریز، انتشارات شفق:

علم زبان شناسی درعین شیرین بودن یکی از سخت ترین دانش های امروز است. عبدالعلی کارنگ به تحقیق و تتبع در دو لهجه باقیمانده از زبان باستان آذربایجان به نام «تاتی» و «هرزنی» پرداخته که با وجود فراموش شدن آن در فاصله چند صد سال، هنوز در نقاط دور افتاده جنگلی و کوهستانی آذربایجان متداول است. کتاب تاتی و هرزنی شامل ۴ گفتار است که خود فصل هایی جداگانه دارد و به توضیح زبان آذربایجان در سال های پیش از اسلام، سال های پس از اسلام، کرینگان، لغات تاتی و هرزنی که الفبا و واژه نامه را در بر میگیرد، دستور لهجه تاتی، دستور لهجه